

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ SEÇİM SİSTEMİ VE 1912 SEÇİMLERİNDE İZMİT SANCAĞINDA UYGULANIŞI

*Kenan OLGUN**

GİRİŞ

23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet, Türk demokrasi hayatında önemli bir dönemin başlangıcıdır. Millet egemenliğini temsil eden Meclis-i Mebusan üyelerinin doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi, çok partili seçimlerin yapılması, halk egemenliğinin, kişi hak ve hürriyetlerinin ön plana çıkması bu dönemin önemli değişikliklerinden bazılarıdır. Biz bu çalışmamızda millet egemenliğinin temsilcilerinin bulunduğu meclisin oluşumunu sağlayan genel seçimlerin dayanağı olan kanunlarla, bu kanunların demokrasi tarihimizde ilk erken genel seçim olan ve “sopalı seçim” olarak da bilinen 1912 seçimlerinin İzmit sancağında uygulanışını inceleyeceğiz.

Osmanlı Devleti’nde halkın seçimle tanışması ilk defa 1840 yılında kurulan muhassıllık meclisleri ile olmasına rağmen, halkın geniş çaplı katılımı ile gerçekleşen ilk seçim ancak II. Meşrutiyet döneminde yapılmıştır. Bununla birlikte 1877 yılında I. Meşrutiyetin ilanı sonrasında mebusları belirlemek amacıyla bir seçim yapıldı, fakat, bu seçime halk doğrudan iştirak etmedi. Meclisin bir an evvel açılması ihtiyacından dolayı genel seçim yapılmadı, bunun yerine mebuslar Anayasaya aykırı da olsa eyalet meclisi üyelerinin ikinci seçmen sayılması sonucunda bu üyelerin oyları ile belirlendi.

19 Mart 1877 tarihinde açılan Meclis-i Mebusan, ikinci dönem çalışmaları esnasında 14 Şubat 1878 tarihinde II. Abdülhamit tarafından kapatıldı. Mebuslar vilayetlerine gönderildi, Anayasa askıya alındı. Bunun üzerine Abdülhamit yönetimine karşı mücadele başladı. Bu mücadele II. Meşrutiyetin ilanı ile sonuçlandı. Meşrutiyetin yeniden ilanını sağlayanlar, ilk

* Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

denemeden önemli dersler çıkarmışlar, meclisin padişah karşısında güçlü olması gerektiği sonucuna varmışlardı. Bu nedenle meclisin bir an evvel açılması için seçim hazırlıklarına başlandı.

Meşrutiyetin ilan edildiği gün, aynı zamanda seçim sürecine de girilmişti. Yapılacak seçim, Osmanlı tarihinde üçüncü seçim olacaktı. Daha önce 1877 yılı içinde yapılan iki ayrı seçimle I. Meşrutiyetin Meclis-i Mebusan'ı oluşturulmuştu¹. 1908 seçimleri I. Meşrutiyet dönemlerinde uygulanan ve Meclis-i Mebusan'ın hazırladığı, fakat Padişah II. Abdülhamit'in onayından geçmemiş yasaya göre yapılacaktı. Bu yasa nihayet 2 Ağustos 1908'de Padişah tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. Fakat bir çok yönden eksiklikleri vardı. Seçimler esnasında bu eksiklikler giderilmeye çalışıldı. Bununla birlikte yeni bir "İntihâb-ı Mebusân Kanunu" yapılması için çalışmalar da başlatıldı². Meşrutiyetin ilanından seçimlerin başladığı Kasım ayına kadar geçen zaman, ülkenin her tarafında "keşmekeş-i münâkaşât ve kıl ü kâl-i matbûât" ile geçti³.

SEÇİM SİSTEMİ

1912 seçimlerinin de dayanağını oluşturan 1908 seçimleri, mevcut iki kanun ve bir talimata göre yapılmıştır. Bunlar, 1876 Kanun-u Esâsi-Anayasası ve Seçim kanunu ile Seçim kanununun tatbikine dair talimattır.

Anayasanın seçimler ile ilgili hükümleri 65, 66, 67, 68, 69 ve 70. maddelerinde yer almaktadır. 65. madde; her 50000 erkek nüfusa bir mebus seçileceğini, 66. madde seçimlerin gizli olacağını bildirmektedir. 67. madde ise, mebusluk ile hükümet memuriyetinin bir şahısta birleşmeyeceği, mebus bulunduğu takdirde kabul edip etmemenin kişinin kendi iktidarında olduğu, mebusluğun kabulü halinde ise, memuriyetten istifa etmesi gerektiği belirtilmektedir.

¹ Seçilen mebusların listesi için bkz., Hakkı Tarık Us, *Meclis-i Mebusan (1293/1877) Zabıt Ceridesi*, C.II, İstanbul 1954, s.16-20; Robert Devereux, *The First Ottoman Constitutional Period. A Study of the Midhat Constitution and Parliament*. Baltimore, 1963, s.261-265, 269-272, 276-277.

² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya Usulü İradeler Tasnifi (DUİT)-Kavanin*. 11 Muharrem 1327; "İntihâb-ı Mebûsân Kanununun Şura-yı Devlete İrsali" BOA, *Sadaret Resmî Maruzat Evrakı Kataloğu*, (YA Res.) 158/110 9 Muharrem 1327; "Bil-vasıta-i intihab" kaidesinin esas alınarak yeniden tanzimi", BOA, *Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)*. 128/30 17 Cemaziyelevvel 1327.

³ Reşad Ekrem Koçu, "Türkiye'de Seçim Tarihi". *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl 1, C.2, Sayı.9 (Ekim 1965), s.10.

Anayasanın 68. maddesinde mebus seçilemeyeceklerin kimler olduğu yazılmıştır. Buna göre; Osmanlı vatandaşı olmayanlar, yabancı imtiyazına sahip olanlar, Türkçe bilmeyenler⁴, 30 yaşını bitirmemiş olanlar, seçim esnasında bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, iflas ile mahkum olup itibarları iade edilmemiş olanlar, kötü ahlak ile tanınanlar, suçuna karar verilmiş olup bu karar kaldırılmamış olanlar, medeni haklardan mahrum olanlar, yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunanlar mebus olamayacaklardır. Ayrıca bu şartlara dört yıl sonra yapılacak seçimlerde Türkçe bilmenin yanı sıra "Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak" şartı da eklenmiştir. Kanun-u Esâsi'nin 69. maddesi mebus seçimlerinin 4 yılda bir yapılacağını 70. maddesi ise seçimlere meclisin açılış tarihi olan Teşrin-i Saniden en az 4 ay önce başlanacağını hükme bağlamaktadır⁵.

Bu maddelere dikkat edilirse, askerlikle ilgili hiçbir hükmün olmadığı görülecektir. Ancak o devrin hukukçuları, subayların da anayasa hükmü gereğince asker sayıldığı ve mebus olabilmek için mutlaka askerlikten istifa etmeleri gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Bu görüşlerine delil olarak da, Meclis-i Mebusan'ın ilk toplantı yılında asker mebuslarla ilgili çıkardığı kanunu göstermişlerdir⁶.

Seçimlerin ikinci dayanağı 2 Ağustos 1908 (20 Temmuz 1324) tarihini taşıyan "İntihâbât-ı Mebûsân Kanun-u Muvakkatı"dır. Bu kanun, 83 maddeden ve 7 bölümden oluşmaktadır⁷. Seçim kanununa göre seçimler, sancaklar itibariyle yapılacak, her sancak bir "dâire-i intihâbiye" ve her nahiye bir "şube-i intihâbiye" itibar olunacaktı (Madde 1).

Anayasanın 65. maddesi gereğince her 50.000 erkek nüfus için bir mebus seçilecekti. Sancakların nüfusunun elli binden az veya çok olmasına göre de bu oran ayarlanmıştı. Seçim kanununa göre; nüfusu 25.000 ile 75.000 arasında olan sancaklar 1 mebus, 75.000 ile 125.000 arasında olan sancaklarda 2, 175.000'e kadar 3 ve 220.000'e kadar 4 mebus seçilecek, bundan fazla olan yerlerde seçilecek mebus sayısı bu orana göre arttırılacaktı (Madde 2).

⁴ Bu hüküm 1961 Anayasasının 8. maddesinde de yer almaktadır. Servet Armağan "Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri" *Kanun-u Esâsinin 100. Yılı Armağan*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1978, s.152.

⁵ *Kanun-u Esâsi*, İstanbul 1328; Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982*, İstanbul 1982, s.9.

⁶ Bu kanuna göre asker olan mebuslar mebuslukları süresince askerlik mesleğinden izinli sayılmışlardır. Armağan, *a.g.m.*, s.153.

⁷ Seçim kanunu için bkz., *Düştur* 2, C.I, Dersaadet 1329, s.14-18; 1324 senesi intihabında mer'iyü'l-icra olan *İntihab-ı Mebusan Kanunu*, İstanbul, 1324; Erdem, *a.g.e.*, s.135-153

Kanunun ikinci kısmı seçmen defterlerinin düzenlenmesi ile ilgiliydi (Madde 3-9). Seçmen defterleri bu kanunun neşir tarihi olan 3 Ekim 1908 (20 Eylül 1324) tarihinden itibaren Osmanlı erkek nüfusuna göre her kazada bir "defter-i esasi" tanzim edilecek, defterler mahalle ve köy düzeyinde hazırlanacaktı. Defterlerin hazırlanmasında köy veya mahallenin imamı, papazı, hahamı gibi dini görevlilerin yanı sıra muhtar ve meclis üyelerinden iki yada üçer kişi belediyeye çağrılarak, 8 gün zarfında erkek nüfusun yazılması bitirilecekti. Defterlere yazılacak erkek nüfus, yaşlarına göre 25 yaşından küçük ve 25 yaşından büyük olmak üzere iki kısma ayrılacaktı. Defter-i esasi de aynı şekilde 8 gün içinde tamamlanacaktı (Madde 6). Esas defter tamamlandıktan sonra köy ve mahallede bunlar Türkçe olarak ilan edilecek ve bu işleme 8 gün devam edilecekti. Defterde seçmen olabilme şartını taşımayanlar, isimlerinin yanına gerekçesiyle birlikte yazılacaktı.

Seçimler iki dereceli olacaktı. Seçmen olabilme şartlarını taşıyan Osmanlı vatandaşlarının hepsi "birinci derecede" seçmenlerdi. Birinci derece olan seçmenlerin vazifesi mebusları belirleyecek olan ikinci derece seçmenleri tesbit etmektir. Her 500 birinci seçmen, bir ikinci seçmen yani, "müntehib-i sâni" seçebilecek şekilde seçim çevreleri ayarlanmıştı.

Birinci seçmen olmak için gerekli olan şartlar kanunun 11. maddesinde seçmen olamama şartları olarak yer almaktadır. Buna göre 25 yaşını bitirmeyen, medeni haklarından yoksun bulunan, yabancı devlet tabiiyetinde olan ya da iddiada bulunan, geçici olarak yabancı devlet imtiyazına sahip olan, iflas ile mahkum olup iade-i itibar etmemiş, kısıtlanmasına karar verilip de bu karar kalkmamış olanlar, doğrudan doğruya devlete az çok vergi vermeyenler, seçmen olamayacaklardır. Bir de defterlere yazılmak için bu şartlara ilaveten bulunduğu yerde bir yıl oturmak (Madde 5) şartı da eklenmelidir.

Yukarıdaki şartları taşıyan "müntehib-i evveller", ikinci seçmenleri seçeceklerdir. Kaide olarak her 500 birinci seçmenin bir ikinci seçmen belirlemesi esas alınmıştı. Ancak, seçim çevresindeki nüfusa göre, bir nahiyede 250-750 seçmen var ise bir, 750-1250 seçmen için iki, 1250-1750 seçmen için ise üç, 1750-2250 seçmen için de dört ikinci seçmen seçilecekti. Birinci derecede seçmen sayısının yukarıdaki sayıdan fazla olması halinde oran yukarıda gösterilen esaslar çerçevesinde arttırılacaktı (Madde 23). İkinci seçmen olabilmek için de; birinci derecede seçmen olmak için aranan şartların aynı aranıyordu (Madde 22). İkinci seçmenler, Heyet-i Teftişîye'nin belirleyeceği bir günde milletvekillerini seçecekti. Seçim kanununda Mebus olmak için

belirlenen şartlar Anayasanın 68. maddesindeki şartlarla aynıdır. Seçim kanununun 17. maddesi ise, mebus seçilen kişinin aynı zamanda hükümet memuru olamayacağı, böyle bir durum karşısında kişinin, ikisinden birini tercih etme zorunda olduğunu belirtmektedir. Bu madde aynı zamanda mebus seçilen kişinin ikinci defa mebus seçilebileceğini de hükme bağlamıştır⁸.

Uygulama: Müntehib-i sâni seçimleri kaza ve nahiyeye merkezlerinde yapılacaktır. Seçim daireleri büyüklüğüne göre birbirine uzak köy veya mahallelerin bir araya getirilmesi ile oluşturulacaktır. Oy verme işlemi en uzak köylerden başlatılarak, her gün 300 birinci seçmen oy kullanacaktır. Seçmenler mahalle veya köy esasına göre davet edilecek, başlarında imam, papaz, haham veya muhtar bulunacaktır. Sandık kurulu, sandık başına gelen seçmenlere sayıları kadar arkası mühürlenmiş pusula verecek bir iki saat sonra yeniden gelmesini isteyecektir. Seçmenler isimleri yazdıktan sonra yine topluca sandık başına belirtilen zamanda gelecekler, padişaha imam ve papaz tarafından dua edildikten sonra, oy pusulaları sandığa atılacaktır (Madde 34). Oy işlemi bu şekilde devam edecektir. Kendi köyü oyunu kullandıktan sonra gelen seçmen, oy kullanamayacaktır (Madde 37).

Seçimler bittikten sonra sandıklar açılacak ve oylar tek tek sayılarak müntehib-i sâniler belirlenecekti. Bu müntehib-i sâniler belirlenen bir günde kaza merkezlerinde hazır bulunarak mebusları seçecekti (Madde 46). Kazalardan gelen sonuçlar sancak merkezlerinde toplanarak kazanın mebusları belirlenecek ve mazbata verilecekti. Kazanın mebusları vilayet gazetelerinde ilan edildiği gibi Dahiliye Nezareti'ne de bildirilecekti.

Seçimlerin emniyet ve huzur içinde geçebilmesi için seçim kanununda para, hapis, memurluktan atma gibi bazı cezalar öngörülmüştü (Madde 62-77). Kanunun "mevâd-ı umumiye" kısmında ise; Mebus seçilenlerin istifası, ölümü, meclis tarafından reddi halinde yerine yeniden seçim yapılacağı, istifanın yalnız "Heyet-i Mebûsân"da kabul olunacağı (Madde 78), iki veya birkaç sancaktan birden mebus seçilen kişinin hangi sancağı seçtiğini valiye bildireceği, boş kalan sancakta yeniden seçim yapılacağı (Madde 79) gibi maddeler vardı.

Kanunun özellikle 79. maddesi millet egemenliğinin meclise yansması noktasında üzerinde durulması gereken bir maddedir. Bir şahsın birden fazla sancaktan aday olması ve bunlardan birkaçından mebus seçilmesi durumunda adayın bu yerlerden birini tercih etmesi, milletin oylarının tam olarak meclise

⁸ Aynı hüküm 1876 Anayasasının 69. maddesinde de vardır; Erdem, a.g.e., s.9.

yansımasına sebep olmaktadır. Nitekim 1912 seçimlerinde Niğde ve Burdur'dan mebus seçilen Hayri Bey, Niğde mebusluğunu tercih etmek suretiyle Burdur seçmeninin iradesinin meclise yansımasına engel olmuştur⁹. Ayrıca ülkede seçimlerin her yerde aynı zamanda yapılmadığı düşünülürse bu madde sayesinde ne kadar tehlikeli bir durumun ortaya çıkacağı açıktır. Zira bir yörede seçimi kaybeden partinin, seçim sonuçlanmayan başka bir yörede seçimi kazanmak için kanun dışı yollara başvurabilmesine imkan tanınmaktadır¹⁰.

Seçim kanununda İstanbul seçimleri için aynen 1877 yılında olduğu gibi ayrı bir "madde-i mahsûsa" yapılmış, Şehremaneti vilayet merkezi sayılmış, her belediye birer şube, belediye hudutları içinde bulunan yerlerde bir seçim dairesi kabul edilmiştir. Diğer usuller sancaklar için uygulananlar ile aynı olacaktır (Madde 83).

Seçim yasası seçimlerin kaza ve nahiye merkezlerinde yapılmasını öngörmüştür. Oysa devletin bir çok yerinde nahiye örgütü henüz kurulamamıştı. Hükümet bu nedenle 2 Ağustos 1908 tarihinde yayınladığı altı maddelik "İntihâb-ı Mebûsân Kanunnâmesi'nin Suver-i İcrayesine Dair Talimat" ile bu eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Bu talimata göre nahiyelerin kurulmadığı yerlerde yakınlığı göz önünde bulundurularak dört beş köyden oluşan geçici seçim şubeleri oluşturulacaktır (Madde 1). Diğer beş maddede ise mülki yöneticiler tarafından yapılacak işler belirtilmektedir¹¹.

1908 SEÇİMLERİ

İntihâb-ı Mebûsân Kanunu'nun 1908 seçimlerinde uygulanması esnasında gerek yasadaki belirsizlikler, gerekse yasanın iyi anlaşılmasından kaynaklanan bir çok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunlardan bir kısmı seçim işlemlerinin yürütülmesi ile ilgiliydi. Aydın vilayetinden gelen 4-5 köyün seçim kanununa göre birleştirilmesine rağmen birinci seçmen sayısının 250'den az olduğu ve ne yapılması gerektiğine dair yazıya binaen Meclis-i Vükela birleştirilen köy sayısının arttırılabileceğine karar vermiştir¹².

⁹ Bu konuda bkz., Kenan Olgun, *Demokrasi Tarihimiz Açısından 1912 Mebusan Meclisi ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s.13.

¹⁰ Bu konuda Celal Bayar, "Suistimale çok müsait olan bu seçim usulünden iktidarda bulunan parti isterse rakipleri aleyhine faydalanabilirdi" demek suretiyle maddenin sakıncasını dile getirmiştir. Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.II, İstanbul 1966, s.474-475.

¹¹ *Düster* 2, C.I, s.14.

¹² *DUİT*, Meclis-i Umumi Kararları, 5/1, 28 Receb (B.) 1326.

Seçimlerin yapılıp meclisin zamanında açılması için sürenin yeterli olmadığına dair şikayetler haklı bulunarak, bu senelik erkek nüfus için "tahrir-i âhir nüfus defterleri"nin esas alınmasına ve askı süresinin yarıya indirilmesine karar verilmiştir¹³. Seçimler de en fazla seçmenlerin nitelikleri ile ilgili sorunlarla karşılaşmıştır. Seçmen olabilmek için az çok vergi vermek şartı belirsiz ve yoruma açıktır. Bu nedenle Dahiliye Nezareti konu hakkında pek çok açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Hıristiyan ve Musevi vatandaşlar "bedelât-ı askeriyye" ve "tarik" vergisi verenlerin seçmen olabilmek için aranan vergi verme şartını yerine getirip getirmediğini sormuşlardır. Meclis-i Vükela, Hıristiyan ve Musevi halkın verdiği bedelât-ı askeriyyenin "mükellefiyet-i bedeniyye" mukabilinden olduğundan dolayı vergi verme sayılmayacağı, "tarik" bedelinin ise, bir vergi olmadığına dair karar almıştır¹⁴. Asker ve memur ise, vergi verdiklerini ispatlayacak belgeler göstermek şartıyla görev yaptıkları yerlerde oy kullanabileceklerdi¹⁵. Şahsi hürriyetlerine sahip olmayan halk, yaralama ve cinayetten mahkum olanların mebus seçme ve seçilme hakkı olmadığı¹⁶, mebus olabilmek için o vilayet ahalisinden olmanın şart olduğu fakat seçim zamanında orada oturmanın şart olmadığı bildirilmiştir¹⁷. Nitekim Serfice Mebusu Halil Bey'e bu nedenle "nakl-i mekân" muamelesinin uygulanmasına karar verilmiştir¹⁸.

Rum Patrikhanesi "Türkçe bilmek" şartına itirazla Türkçe bilmeyenlerin de mebus seçilebilmelerini istemiş fakat, Meclis-i Vükela, Türkçe bilmenin şart olduğunu bildirmişti¹⁹. Kudüs Mutasarrıflığı da sur dahilinde bulunanların padişah iradesi ile vergiden muaf tutulduklarını bu durumda ne yapılması gerektiğini sormuş, Meclis-i Vükela'da "vergi vermek kayd-ı tasarrufu emlak maksadını tazammun ettiği cihetle" bunların da seçime katılabileceğine karar verilmiştir²⁰.

Mebus seçimi için kimlerin aday gösterileceği konusu da sorun olmuş, Meclis-i Vükela bu konunun Kanun-i Esasi'nin 68. ve Seçim Kanununun 17. maddelerinde açıklanmış olduğu ve ayrıca Meclisin ilk toplantısında tatbik edilmiş olan Talimat-ı Muvakkata da mebus adaylarının kendi maruzatları ya da

¹³ *DUİT*, 5/1 28 B. 1326.

¹⁴ *MV*, 120/90 27 Şaban(Ş) 1326 ve 120/52 11Ş. 1326.

¹⁵ *MV*, 120/56 14 Ş. 1326 ve 121/49 23 Şevval 1326.

¹⁶ *MV*, 120/41 6 Ş. 1326.

¹⁷ *MV*, 120/73 25 Ş. 1326.

¹⁸ *İkdam*, No:5190 (6 Kasım 1908), s.3.

¹⁹ *MV*, 120/59 17 Ş. 1326.

²⁰ *MV*, 120/62 20 Ş. 1326-3 Eylül 1324.

300 imzalı bir pusula ile Şehremanetine bildirileceği yazıldığını, bu durumun vilayetlere tebliğ edilmesini istemiştir²¹. Diğer bir sorun da seçim kanununda gösterilen ceza maddelerine hangi mahkemelerin bakacağı idi. Meclis-i Vükela'da alınan karar gereği bir seneye kadar hapsi gerektirenler kaza, bir seneden fazla olanlar için sancak mahkemelerinde görüleceği bildirilmiştir²².

II. Meşrutiyet döneminin ilk genel seçimleri Kasım-Aralık 1908 tarihleri arasında yapıldı. Seçimlere Meşrutiyetin ilanında etkin rol oynayan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile, içlerinde devrin sadrazamı Kamil Paşa'nın da bulunduğu Ahrar Fırkası katıldı. Seçimi bir kişi hariç İttihat ve Terakki Fırkası adayları kazandı. Seçimler sonrası 17 Aralık 1908'de açılan Meclis-i Mebusan'ın normal süresi dört yıldır ve Mayıs 1912'de sona ermekteydi. Ancak, Meclisin açılması ile birlikte mebuslar arasında gruplaşmalar ve meclis içinde İttihat ve Terakki'nin yanı sıra yeni yeni fırkalar ortaya çıktı²³. İttihatçılar karşısında oluşan bu muhalefet, Kasım 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası adı altında büyük bir güç haline geldi²⁴. Fırka bu gücünü Aralık 1911'de İstanbul'da yapılan ara seçimde gösterdi. İtilafçıların adayı İttihat ve Terakki adayı karşısında seçimleri bir oy farkla da olsa kazanmasını bildi²⁵. Böyle bir sonuç İttihat ve Terakki içinde adeta bir panik havası meydana getirdi. Bu durum İttihat ve Terakki mensuplarını, henüz daha İtilafçıların kuruluşunu tamamlamasına fırsat vermeden bir baskın seçimle meclisteki çoğunluklarını korumaya itti. Seçimlere gidebilmek için meclisin feshi gerekiyordu. Bu amaçla Kanun-i Esasinin 35. maddesi araç olarak kullanıldı²⁶. 1908 meclisi bu madde gereği, meclis ile hükümet arasındaki uyuşmazlık nedeniyle 18 Ocak 1912 tarihinde feshedildi. Kanun gereği yeni meclisin teşekkülü için seçimler üç ay içinde yapılmalıydı.

²¹ MV, 120/34 4 Ş. 1326.

²² MV, 120/46 8 Ş. 1326.

²³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952.

²⁴ Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Ankara 1990, s.45 vd.

²⁵ *Meslek*, No:214-1 (29 Teşrin-i Sani 1327-12 Aralık 1911), s.1.

²⁶ Anayasanın 35. Maddesi Hükümetle Meclis arasındaki uyuşmazlık sonucunda meclisin feshini öngörmekteydi. Mecliste bu konuda büyük tartışmalar yaşanmış, İttihat ve Terakki karşıtı muhalefet meclisi basarak dağıtmayı dahi düşünmüştür. Bu konuda bkz., Kenan Olgun, *1908-1912 Meclis-i Mebusanın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi İstanbul 2001, s.388-442.

1912 SEÇİMLERİ

Demokrasi tarihimizin ilk erken genel seçimleri olan 1912 seçimleri Şubat-Mayıs ayları içinde yapıldı²⁷. Bu seçimlere iki fırka, İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası katıldı. İktidarda bulunan İttihatçılar, seçimleri kazanabilmek için var gücüyle çalışmıştı. Ülkenin çeşitli bölgelerinde seçim esnasında bazı olaylar yaşanmış²⁸, seçimlerde seçmenler yer yer fiili tecavüzlere de uğramışlardı. Bu nedenle 1912 seçimlerine tarihimizde "Sopalı Seçim" adı verilmiştir²⁹. Seçimlerde sopa kullanılmakla birlikte aslında İttihat ve Terakki, geçici kanunlar çıkartma, idari kadrolarda değişiklikler yapma, çeşitli unsurlara bir takım haklar vaat etme şeklinde daha ince taktikler kullanarak oy toplamaya çalışmıştır.

İZMİT SANCAĞINDA SEÇİMLER

Müstakil bir mutasarrıflık olan İzmit Sancağı, İntihâbat-ı Mebusân Kanunu'na göre ayrı bir seçim bölgesiydi. İzmit, Adapazarı, Kandıra, Karamürsel, İzmit, Yalova ve Geyve birer seçim şubesi olarak belirlenmişti. Seçimler, sancakta Mart-Mayıs ayları içinde yapıldı. Seçimlere iki fırka İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası katıldı. Nüfusuna göre sancağın 3 mebus çıkarması kararlaştırılmıştı. Sancakta Rum ve Ermeni Osmanlı vatandaşlarının sayısı küçümsenemeyecek kadar çoktu²⁹. Zaten bu nüfuslarına güvenen Rumlar,

²⁷ Seçimlerin geneli çalışmamızın asıl konusunu teşkil etmediğinden burada kısaca değinilmmiştir. Eskişehir'de meydana gelen seçim hadiselerini hükümet, seçim olayının ilerisinde bir siyasal olay olarak görmüştür. İhsan Güneş, "1912 Seçimleri ve Eskişehir'de Meydana Gelen Olaylar", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu (TTK), C.LVI, Sayı 216, Ankara 1992, s.459-483. Trabzon'da da seçimlerde bazı olaylar yaşanmıştır. Trabzon'da 1912 seçimleri için bkz., Kudret Emiroğlu, "Trabzon'da Sopalı Seçimler", *Tarih ve Toplum*, C.17, S.97, s.41-46; Ayrıca hükümete seçimlerle ilgili şikayetleri havi çok sayıda telgraf gelmiştir. Hükümette bu şikayetler karşısında gerekli tedbirleri aldığını bildirmiştir. Bu konu için bkz., BOA, *Dahiliye Nezareti Siyasi Evrak Katalogu (DH-SYS)*, Dosya No. 83, 103-1 ve 103-2.

²⁸ Reşat Ekrem Koçu, hükümete seçimlerle ilgili binlerce şikayet telgrafı geldiğini, ancak hükümetin sessizliğini muhafaza ettiğini, hatta Sait Paşa'nın Şubat ayı içinde konağını dahi terk etmediğini yazmaktadır. "Türkiye'de Seçim Tarihi", *Hayat Tarih Mecmuası*, C.II, Sayı 9 (1 Ekim 1965), s.9-16; "Sopa" konusunda en çarpıcı olay Filozof Rıza Tevfik olayıdır. İttihat ve Terakki Fırkası'na muhalif olan Rıza Tevfik, Büyükkada'da verdiği konferansını gerekli makamlara bildirmediği gerekçesi ile tutuklanarak, 25 gün hapse mahkum edilmiştir. Hatta polis konferansı dağıtmak için "sopa" da kullanmıştır. Burada dikkati çekenleri gereken Adalar Kaymakamı'nın İsmail Canbolat Bey olmasıdır. İsmail Canbolat Bey, İttihat ve Terakki'nin 1912 seçimlerinde İzmit adaydır. *Teminat*, No. 217 (8 Şubat 1327 -21 Şubat 1912), s.1.

²⁹ 1906-1907 senesi sancaktaki toplam nüfus 290517 kişiydi. Sancaktaki Müslüman, Rum ve Ermeni nüfusun ayrıntılı dökümü şöyledir:

gazetelerde yayınladıkları bir bildiri ile İzmit'ten bir mebus beklediklerini duyurmuşlardı³⁰.

Seçim kararı alındıktan sonra İttihat ve Terakki, ülke genelinde yönetim kadrosunda bir dizi değişiklikler yaptı. İşe ilk önce İstanbulla başladı. 30 Ocak 1912 tarihinde İstanbul Valisi Emin Bey görevden alınarak yerine Selanik Valisi İbrahim Bey atandı³¹. İzmit sancağında ise 26 Mart'ta Adapazarı'na Mihalliççık Kaymakamı Cevdet Bey tayin edildi³². Bunu 25 Nisan'da Kandıra Kaymakamı Halid Bey'in yerine Pazarköy Kaymakamı Ahmet Hicabi Bey'in tayin edilmesi izledi³³.

Seçimlerde mebus adayları olabilmek üç şekilde belirleniyordu: 1-Kişinin kendi adaylığını ilan etmesi, 2-300 imzalı bir belge ile kişilerin aday gösterilmesi, 3-Seçimi organize edenlerin adayları belirlemesi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmit sancağında, İsmail Canbolat Bey³⁴, Müfit Bey³⁵ ve Anastas Efendi'yi³⁶ mebus adayları olarak gösterdi. İsmail

	MÜSLÜMAN	RUM	ERMENİ	TOPLAM
İZMİT	19535-17755	2588-2361	11082-10456	65589
ADAPAZARI	38251-34797	4095-3600	7967-7902	97425
K.mürsel-Yalova	11012-9611	7849-7284	2657-2487	40908
GEYVE	15946-15357	3198-3196	4147-4035	46063
KANDIRA	19546-18750	875- 820	272- 260	40532
TOPLAM	104290-96270	18605-17261	26125-25140	290517.

1914 yılında ise toplam nüfus 325153'tür. Bunun 226859'u Müslüman, 40048'i Rum, 55403'u Ermeni, geri kalanları da diğer unsurlardır. Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin, USA 1985, s.166-167 ve 188-189.

³⁰ "Rumlar kaç mebus istiyor", *Tanin*, No. 1226 (18 Kanun-i Sani 1328-31 Ocak 1912), s.3.

³¹ *Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO) Nezaretî Gelen Giden (NGG) Defteri*, Dahiliye'den Giden No.77/3-26.

³² *BEO NGG*, Dahiliye'den Giden No.112: Adapazarı'na Ahmet Cevdet Bey'in atanması İttihat ve Terakki Fırkası yanlısı Tanin gazetesi tarafından "memnuniyetle" karşılanmıştır. "Tayin", *Tanin*, No.1283 (15 Mart 1328-28 Mart 1912), s.4.

³³ *BEO NGG*, Dahiliye'den Giden No.112. Kandıra'da mebus seçiminin 30 Nisan'da yapıldığı göz önünde bulundurulursa, bu atanmanın önemi anlaşılacaktır.

³⁴ Adalar Kaymakamı olan İsmail Canbolat, 1899 yılında Harbiye okulundan mezun olarak 3. Ordu da görev başlandı. II. Meşrutiyetin ilanından önce Selanik'te kurulan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"nin kurucuları arasında yer aldı. 31 Mart olayından sonra Adalar Kaymakamlığına tayin oldu. 1912 yılında İzmit'ten mebus seçildi. TBMM'de de II. dönem İstanbul mebusu olarak yer alan İsmail Bey, İzmir suikasti nedeniyle suçlu bulunarak 13 Temmuz 1926 gecesi idam edildi. "İsmail Canbolat'ın namzedliği", *Tanin*, No.1302 (3 Nisan 1328-16 Nisan 1912), s.3; *Cumhuriyet*, No.782 (14 Temmuz 1926); Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Ankara 1972, s.205.

³⁵ Ahmet Müfit (Saner), 1871'de İzmit'te doğdu. 1890 yılında Mekteb-i Mülkiye'den mezun oldu. Aynı yıl İzmir İdadisi muallimliği ile devlet hizmetine girdi. Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1907'de Ankara Maarif Müdürlüğü'ne getirildi. Bu görevde iken Kasım 1908'de, Meşrutiyet

Canbolat Bey'in adaylığı Tanin gazetesi tarafından memnuniyetle karşılanıyor ve İzmitlilerin böyle bir mebusa sahip olmayı bütün kalpleriyle arzu edecekleri belirtiliyordu³⁷.

İzmit'te halkın isteği ile aday gösterilmek istenen Müftü Hasan Fehmi ile Belediye Reisi Salih Şevket Beyler, yayınladıkları bir bildiri ile aday olmadıklarını belirtmişlerdir. Hasan Fehmi Bey, kendisine verilecek oyların "Meşrutiyeti istihsâle muvaffak" olan³⁸, Belediye Reisi Salih Şevket Bey'de "her an vatanın terakkiyatıyla selametini temine hadim"³⁹ olan, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin göstereceği adaylara atılmasını istemişlerdi. Mebusluğa aday olan Yüzbaşı Hüseyin Cahit Bey ise, "intihabat-ı haziranın selamet-i ceryanına acizane bir hizmet-i vataniyede bulunmak üzere" İttihat ve Terakki namzetleri lehine adaylıktan çekilmiştir⁴⁰. Yüzbaşı Cahit Bey'in adaylığını Kandıra, Karamürsel, Geyve ve Hendek halkı destekliyordu. Nitekim Karamürselliler, Cahit Bey'in adaylıktan çekilmesinin üzüntü verici olduğunu kabul etmekle birlikte, İttihat ve Terakki Fırkası adaylarına oy vermek için gerçekleşen tavsiyeye uyacakları beyan etmişlerdi⁴¹.

Sancakta müntehib-i sâni seçimleri Mart-Nisan ayları içinde yapıldı. Seçimler tüm şubelerde aynı günde yapılmıyordu. Mesela Karamürsel'de seçimler neticelenmişken Adapazarı'nda daha yeni başlamıştı. Adapazarı'nda yapılacak müntehib-i sâni seçimlerinden kısa bir süre önce İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden Hüseyin Cahit Bey ile Müfit Bey, Adapazarı'na geldi. 24 Mart'ta Adapazarı'na gelen İttihat ve Terakki üyeleri, istasyonda halkın tezahüratları ile karşılanmışlardı. Daha sonra İttihat ve Terakki kulübüne giden üyelerden Hüseyin Cahit Bey, burada halka hitaben bir konuşma yapmıştı⁴². İttihat ve Terakki, seçimlerde önemli adamlarını göndererek etkili olmaya çalışıyordu.

meclisine İzmit mebusu olarak girdi. 1912 yılında da mecliste yer alan Ahmet Müfit Bey, 1913'de Kütahya mutasarrıfı oldu. Muallim Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeler*, C.III, Ankara 1968-71, s.417-418; "Meclis-i Mebusan", *Salmâme-i Umumi*, 1328 (1910), s.95.

³⁶ Anastas Mihailidis, Rum olup Adapazarı belediye meclisi üyelerindendi. Meşrutiyet dönemi 1908, 1912 ve 1914 meclislerinde yer aldı. "Les de'pute's", *The Levant Herald and Eastern Express*, 16 Kasım 1908, s.2.

³⁷ "İsmail Canbolat'ın Namzedliği", *Tanin*, No. 1302 (3 Nisan 1328-16 Nisan 1912), s.3.

³⁸ "Selamet-i İntihab için", *Tanin*, No. 1305 (6 Nisan 1328-19 Nisan 1912), s.3.

³⁹ "Selamet-i İntihab için", *Tanin*, No. 1297 (29 Mart 1328-11 Nisan 1912), s.4.

⁴⁰ "Selamet-i İntihab için", *Tanin*, No. 1300 (1 Nisan 1328-14 Nisan 1912), s.4.

⁴¹ "İntihabat", *Tanin*, No. 1303 (4 Nisan 1328-17 Nisan 1912), s.3.

⁴² "İntihabat-Adapazarında", *Tanin*, No. 1280 (12 Mart 1328-25 Mart 1912), s.3.

Adapazarı merkezinde 15 Nisan da yapılan müntehib-i sâni seçimleri sonucunda tüccardan Ali Beşazade Ahmet Efendi ile Kazancıoğlu Dimitri Ağa müntehib-i sâni seçildi⁴³. Geyve⁴⁴, Akyazı⁴⁵, Kandıra, Karamürsel⁴⁶ ve İzmit'te yapılan seçimleri de çoğunlukla İttihat ve Terakki adayları kazanmıştır⁴⁷.

Bu arada Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın seçimlerde oy toplamak için kullandığı taktiklerde, İttihat ve Terakki tarafından ağır bir dille eleştirilmektedir. Karamürsel'de 16 Nisan'da yapılan müntehib-i sâni seçimleri sonucunda İttihat ve Terakki adayları ikinci seçmen olarak seçilmiştir. İttihat ve Terakki'ye göre bu seçimler esnasında İtilafçılar, fırka adaylarını 10 kuruşa bir rey satın alan "gavurlara" benzetmiş, camilere "çan" takacaklar gibi sözlerle halkı birbirleriyle kavga ettirmeye çalışmıştır. Fakat seçimler sonucunda halk bu oyuna gelmemiş ve bunlar "makhur ve münhezim" kalmışlardır⁴⁸.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bütün çabalarına rağmen İzmit sancağında müntehib-i sâni seçimleri sonucunda seçilen ikinci seçmenlerin büyük çoğunluğu İttihat ve Terakki namzetleriydi. Bu kişilerin mebusları belirleyecek olması İttihat ve Terakki adaylarını şanslı konuma getirmişti.

Mebusların belirlendiği ikinci tur seçimler Sancakta, Nisan-Mayıs ayları içinde yapıldı. Seçim sonuçları günü gününe İzmit Mutasarrıfı Mehmet Nüzhet Bey tarafından Dahiliye Nezareti'ne bildiriliyordu. Karamürsel'de seçimler 22 Nisan'da yapıldı. Seçim sonucunda 25 kişiden ibaret olan ikinci seçmenlerden 24'er oy ile Müfit ve İsmail Canbolat Beyler, 21 oy ile de Anastas Efendi

⁴³ Tanin, No. 1301 (2 Nisan 1328-15 Nisan 1912), s.4.

⁴⁴ Geyve'nin Korubilen karyesinde 7 Nisan 1912 (25 Mart 1328) pazar günü yapılan müntehib-i sâni seçimlerine 523 kişi katılmıştır. Seçimler sonucunda Taşnaksutyun cemiyetinden olan Ohanis Çıpsaryan Efendi 346, Enteranik Bedikyân Efendi 302 oy ile ikinci seçmen olmuşlardır. Seçim dolayısıyla Taşnaksutyun kulübünde bir ziyafet verilmiş ve seçim neticesi vatan için "hayırlı" bulunmuştur. "İntihabat", Tanin, No.1298 (30 Mart 1328-12 Nisan 1912), s.3.

⁴⁵ Akyazı'da 16 Nisan günü yapılan müntehib-i sâni seçimlerinde 9 kişi olan ikinci seçmenlerden 7'si İttihat ve Terakki namzedi, 2'si de Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayı olarak kazanmışlardır. Burada İttihatçıların eski ikinci seçmenlerinden olan Hacı Eminzade İbrahim Lütfi Bey, yine İttihatçıların namzedi olarak seçilmiştir. "İntihabat-Akyazı'da", Tanin, No. 1303 (4 Nisan 1328-17 Nisan 1912), s.3.

⁴⁶ Karamürsel'de 15 Nisan'da yapılan seçimleri İttihat ve Terakki namzedleri olan Hacı Hıfzıbeyzade Kabudaneviç Mehmet Bey 434 oy, eski mahkeme başkatibi Bekir Efendi'de 423 oy alarak kazandılar. Ergelizir'de ise Hacı Ahmet Efendizade Hasan Efendi 282 oy alarak müntehib-i sâni olmuştur. Karamürsel'deki seçimleri çoğunlukla İttihat ve Terakki adayları kazanmıştır. "İntihabat-Karamürsel'de", Tanin, No.1302 (3 Nisan 1328-16 Nisan 1912), s.3.

⁴⁷ İttihat ve Terakki yanlısı Tanin gazetesi seçimleri yayınlarken "İttihat ve Terakki'nin galebesi" başlığını kullanmaktadır. İzmit sancağındaki seçimlerde gazetenin 25 Mart 1912 tarihli 1277 sayılı nüshasından itibaren yer almıştır.

⁴⁸ Tanin, No.1302 (3 Nisan 1328-16 Nisan 1912), s.3.

mebus seçildiler⁴⁹. 29 Nisan da yapılan İzmit merkez seçimlerini de İttihat ve Terakki adayları Müfit, İsmail Canbolat Beylerle, Anastas Efendi kazandı⁵⁰. Kandıra kazasında seçimler 30 Nisan'da yapıldı. 20 kişiden ibaret olan buradaki seçmenler de yine İttihat ve Terakki adaylarını seçtiler⁵¹. Adapazarı'nda ise seçimler 2 Mayıs'ta yapıldı. Burada da İttihat ve Terakki adayları büyük bir oy çoğunluğuyla mebus seçildiler⁵². İzmit sancağında yapılan seçimler 2 Mayıs günü sona erdi. Neticede İttihat ve Terakki adayları olan İsmail Canbolat Bey 155, Müfit Bey 140 ve Anastas Efendi de 133 oy alarak mebus oldular⁵³. Seçilen mebuslardan Anastas Efendi bir Rumdu ve Adapazarı belediye meclisi üyesiydi. Anastas Efendi'nin seçilmesiyle Rumların seçim öncesi beklentileri gerçekleşmiş oldu.

Seçilen İzmit mebusları için 5 Mayıs Pazartesi günü İzmit belediyesinde bir tören düzenlendi. Burada Müftü Hasan Fehmi tarafından dua edilmesinin ardından, Müfit Bey halka hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmadan sonra mebuslar İzmit iskelesinden bir vapura binerek Karamürsel'e geldiler. Karamürsel'de, Kaymakam ve Müfit Bey halka hitaben birer konuşma yaptılar. Bu sırada halk "yaşasın ittihat, yaşasın Osmanlılık" sesleriyle Karamürsel'i çınlatıyordu. Karamürsel'den vapurla Adalar'a hareket eden mebuslar saat üçe (15.00) doğru Büyükkada'ya geldi. Burada Kaymakam olup İzmit'ten mebus seçilen İsmail Canbolat Bey tarafından karşılanan kafile, İsmail Bey'i de alarak İstanbul'a hareket etti. Bu esnada İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından gönderilen bir vapurda Haydarpaşa önlerine kadar İzmit mebuslarına eşlik etmiştir. İstanbul'da ise mebuslar halkın büyük tezahüratıyla karşılanmışlardır⁵⁴.

İzmit mebuslarının İstanbul'a geldikleri gün seçim mazbataları da İzmit mutasarrıflığı tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiştir⁵⁵. Mebus seçilen İsmail Canbolat Bey'in asker olması nedeniyle mebus olup olamayacağı sorunu vardı. 2 Mayıs'ta Harbiye Nezareti, Dahiliye Nezareti'ne Adalar Kaymakamı Yüzbaşı İsmail Bey'in mebus olup olamayacağına dair açıklama isteyen bir yazı gönderdi⁵⁶. Dahiliye Nezareti de gönderdiği cevabi yazıda, Piyade Yüzbaşı

⁴⁹ DH-SYS, 91/2-1, 21.5.1330-lef 42; "İzmit Mebusları", Tanin, No.1309 (10 Nisan 1328-23 Nisan 1912), s.4.

⁵⁰ DH-SYS, 91/2-1, 21.5.1330-lef 28.

⁵¹ DH-SYS, 91/2-1, 21.5.1330-lef 27; Tanin, No. 1397 (18 Nisan 1328-1 Mayıs 1912), s.4.

⁵² DH-SYS, 91/2-1, lef 24.

⁵³ "İzmit mebusları", Tanin, No.1319(20 Nisan 1328-3 Mayıs 1912), s.3.

⁵⁴ "İzmit mebusları", Tanin, No.1322 (23 Nisan 1328-6 Mayıs 1912), s.3.

⁵⁵ DH-SYS, 91/2-2 lef 2.

⁵⁶ DH-SYS, 91/2-2 lef 35.

olan İsmail Canbolat Bey'in mebusluğa engel bir durumunun olmadığını beyan etmiştir⁵⁷.

SONUÇ

Demokrasi tarihimizin ilk erken genel seçimleri olan 1912 seçimlerinde İttihat ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası mücadele etmiş, İttihatçılar iktidar olmanın da getirdiği avantajları çok iyi kullanmıştır. İttihat ve Terakki, seçim kararı alındıktan sonra kabinede yapılan değişiklikler ve çıkarılan "muvakkat" kanunlarla muhalefeti engellemeye çalışmıştır. Hükümet, seçimler öncesi ülke genelinde idari kadrolarda bir dizi değişikliğe gitmiş, İzmir sancağında da Adapazarı ve Kandıra kaymakamları değiştirilmiştir.

İttihat ve Terakki, seçimlerde Türklük unsurunu kullanmasına rağmen gayr-i müslim unsurlarla da ittifak yapmıştır. İzmir sancağında da Ermeni ve Rum nüfusun çokluğundan dolayı böyle bir ittifaktan söz edebiliriz. Nitekim Geyve'de yapılan seçimlerde müntehib-i sani olarak Ermeni Taşnaksutyun cemiyeti üyesi adaylar seçilmişlerdir. Daha sonra bu kişiler Taşnaksutyun cemiyeti binasına giderek orada bir eğlence düzenlemişler ve bu sonucun vatan için hayırlı olduğunu dile getirmişlerdir. İttihat ve Terakki'nin Rumlarla yaptığı ittifak sonucu Anastas Efendi aday olarak gösterilmiştir. Zaten Anastas Efendi, İttihat ve Terakki'nin vazgeçemediği bir kişidir. 1908 meclisinde İttihat ve Terakki'den İzmir mebusu olan Anastas Efendi, 1912 ve 1914 yıllarında da mecliste İttihat ve Terakki mebusu olarak yer almıştır.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası, seçimlerin genelinde ittifakların yanı sıra halkın dini duygularını da kullanarak oy toplamaya çalışmıştır. İttihat ve Terakki'nin, halkı dinsizleştireceğini⁵⁸, ülkeyi düşmana satacağını⁵⁹, çocuklara şapka giydireceğini, giymeyenleri keseceklerini⁶⁰, tüm memurların dinsiz olduğunu iddia etmiştir⁶¹. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bu tür propagandaları halk arasında etkili olmuş ve ülkenin bazı bölgelerinde istenmeyen olaylar yaşanmıştır⁶².

⁵⁷ DH-SYS, 91/2-2 lefler 84, 85 ve 86.

⁵⁸ DH-SYS, No.73, 59.

⁵⁹ DH-SYS, No.70, 59.

⁶⁰ DH-SYS, No.70.

⁶¹ DH-SYS, No.70.

⁶² Eskişehir'de meydana gelen olayları hükümet, seçim olayının ilerisinde 31 Mart gibi siyasal bir olay olarak görmüştür. Eskişehir'deki seçimler için bkz., İhsan Güneş, "1912 Seçimleri ve Eskişehir'de Meydana Gelen Olaylar", *Belleten*, TTK, C.LVI, Sayı 216, Ankara 1992, s.459-483.

İzmit Sancağında ise, seçimler ülkenin geneline oranla oldukça sakin geçmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, bütün seçim bölgelerinde yaptığı gibi, burada da dini duyguları kullanmıştır. İtilafçılar Sancaktaki halktan "10 kuruşa bir rey satın alan gavurlara" oy vermemeleri, İttihat ve Terakki'nin camilere "çan" takacağı şeklinde propagandaları ile oy toplamaya çalışmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bu tür propagandaları, İttihatçılar tarafından, İtilafçıların halkı birbirine düşürmek istediği şeklinde yorumlanmıştır. Nitekim, Karamürsel'de seçimleri İttihat ve Terakki namzetlerinin kazanmasının ardından Tanin gazetesi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bu propagandası ile zavallı ahaliyi birbirine çarptırmak istediğini ve seçim sonucunda bunların amaçlarına ulaşamadığını yazmıştır⁶³.

Seçimler sonucunda İttihat ve Terakki, 284 milletvekilinden (altısı hariç) neredeyse tamamını alarak ezici bir çoğunlukla galip çıkmıştır. Böylece İttihat ve Terakki daha önce geçici olarak çıkarılmasını sağladığı kanunları, şimdi rahatça onaylayabilme imkanına kavuşmuştur. Ancak, 1912 meclisi İttihat ve Terakki mebuslarının bu ezici çoğunluğuna rağmen İttihatçılar için dikensiz bir gül bahçesi olmamıştır⁶⁴. Mecliste muhalefetin yok denecek kadar az olmasına rağmen İttihat ve Terakki iktidarı, meclis dışı güçlerin etkisiyle yeniden seçim kararı almak zorunda kalmıştır⁶⁵.

1912 seçimleri sonucunda İzmir sancağından seçilen mebuslar içinde TBMM'de yer alan tek kişi İsmail Canbolat Bey'dir. Anastas Efendi, Meclis-i Mebusan'ın 1908, 1912 ve 1914 meclislerinde yer alırken, Ahmet Müfit Bey 1908 ve 1912 meclislerinde bulunmuştur. Ahmet Müfit Bey her iki mecliste de kâtiplik yapmıştır. İsmail Canbolat Bey ise, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında sadece 1912 senesinde yer almıştır.

II. dönem TBMM'de İstanbul milletvekili seçilen İsmail Canbolat Bey, Atatürk'e karşı yapılmak istenen İzmir suikastinde yer aldığı gerekçesiyle tutuklanmış, yapılan yargılama neticesinde suçlu bulunarak 13 Temmuz 1926 tarihinde idama mahkum edilmiştir⁶⁶. İdama mahkum edilen diğer 12 kişi ile beraber İsmail Canbolat Bey'in infazı 13 Temmuz'u 14 Temmuz'a bağlayan gece yerine getirilmiştir⁶⁷.

⁶³ *Tanin*, No.1302 (3 Nisan 1328-16 Nisan 1912), s.3.

⁶⁴ 1912 meclisinin çalışmaları hakkında kısa bir değerlendirme için bkz., Kenan Olgun, "II. Meşrutiyet Devri Hakimiyet-i Milliye Mücadelesinde Önemli Bir Dönem: 1912 Meclis-i Mebusanı ve Faaliyetleri", *İlmi Araştırmalar*, Sayı 13, İstanbul 2002, s.111-132.

⁶⁵ Bu kararın alınmasında Halâskâr Zabitân Grubu adıyla teşkilatlanan askerlerin rolü önemlidir. Bu konuda bkz., Kenan Olgun, "Asker-Siyaset İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası: Halâskâr Zabitân Grubu ve Faaliyetleri", *İlmi Araştırmalar*, Sayı 7, İstanbul 1999, s.157-175.

⁶⁶ *Cumhuriyet*, No.782, (14 Temmuz 1926).

⁶⁷ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Ankara 1982, s.365.

ABSTRACT

Parliament (Meclis-i Mebusan) of 1908-1912 have an important place in the Turkish Democracy history in terms of both its formation and workings. Because most of the applications in the Turkish Republic period were effected from 2nd Constitutional period (II. Meşrutiyet), important of this period has been increased more. Because of this, the election system is important.

The Parliament which was formed in 1908 and 1912 by election that many political parties were attended had provided with the representing of ethnic groups in the country. Besides, the Parliament presented large development for verifying of national sovereignty compared with old periods.